

Загальна середня освіта — основна ланка безперервної освіти

Олександр Ляшенко

За роки незалежності відбулося становлення середньої школи як соціальної інституції самостійної України, що супроводжувалося формуванням законодавчої та нормативно-правової бази, удосконаленням мережі загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до освітніх потреб населення, демографічної та етнічної ситуації, створенням вітчизняних освітніх стандартів, навчальних планів і програм, виданням власних підручників і навчальних посібників тощо.

У зазначений період у мережі загальноосвітніх навчальних закладів не відбулося суттєвих кількісних змін: 21,8 тис. шкіл у 1990 р. та 20,3 тис. — у 2010 р., тобто зменшення становило лише 7 %. Натомість чисельність учнів у них скоротилася з 7,1 млн до 4,3 млн, або на 40 %. Водночас виникли нові типи закладів: у 2009 р. налічувалось 588 гімназій (2,9 %), 386 ліцеїв (1,9 %), 36 колегіумів (0,2 %), 2236 навчально-виховних комплексів (10,9 %) із загальним контингентом учнів 912 тис. (20 %). Заклади приватної форми власності не набули значного поширення: усього їх 218 (1,1 %), у яких навчається 20,1 тис. учнів (0,4 %).

Загальна середня освіта, як і система освіти України в цілому, орієнтована на реалізацію сучасної стратегії багатомовності, яка передбачає забезпечення необхідних умов для опанування кількох мов. Обов'язковим є оволодіння державною мовою, надано можливості вивчати іншу мову з поширених в Україні, та іноземні мови, що сприяє розв'язанню проблем міжнаціональних відносин як у власній країні, так і за її межами. У 2009/2010 навчальному році в Україні функціонувало 16,8 тис. загальноосвітніх навчальних закладів різних форм власності з українською мовою навчання, в яких навчалися 3,5 млн учнів, 1,3 тис. — з російською (751 тис. учнів), 88 — з румунською (21,7 тис.), 71 — з угорською (15,9 тис.), 15 — з кримськотатарською (5,6 тис.), 6 — з молдовською (4,3 тис.), 5 — з польською (1,4 тис.) та близько 2 тис. — з кількома мовами навчання. Упродовж 1991-2009 рр. частка учнів середніх загальноосвітніх шкіл, які навчаються українською мовою, збільшилася з 49 до 82 %.

У 2010 р. фінансування загальної середньої освіти становило 3,0 % ВВП. Для порівняння: у країнах Організації економічного співробітництва і розвитку у 2008 р. за більшої в середньому на 1,4 року (на 11 %) тривалості навчання на ці цілі виділялося 3,6 % ВВП, у 19 країнах ЄС, що є членами ОЕСР, — 3,4%. При цьому позашкільна освіта в Україні фінансувалася в обсязі 0,3 % ВВП. Отже, на загальну середню освіту в країні виділяється коштів відносно менше, ніж у передових країнах, що певною мірою

пов'язано з меншою сумарною кількістю (11) років навчання на цьому рівні освіти. За роки незалежності не вдалося створити умови для переходу до 12-річного терміну навчання для здобуття повної загальної середньої освіти, що відповідало б провідним і європейським, і світовим тенденціям.

Демографічний спад загострив проблему мережевої ефективності, оскільки система закладів не зазнала необхідної оптимізації. Це спричинило їх подрібнення, малу середню наповнюваність як самих закладів (220 учнів у 2010 р., 327 — у 1990 р.), так і класів (18,5 — у 2010 р., 22,6 — у 2001 р.), замале співвідношення учні/учитель (8,3 у 2010 р., 13,3 у 1990 р.), труднощі з профілізацією, інформатизацією, комп'ютеризацією та запровадженням нових технологій навчання, особливо у сільській місцевості. Нині 679 шкіл I ступеня (32 % їх загальної кількості) мають до 10 учнів, близько 1,3 тис. шкіл I—II ступенів - до 40 учнів. Загалом частка малокомплектних шкіл становить майже п'яту частину, а вартість навчання одного учня в них у 3-4 рази більша, ніж у звичайних. Розпочата останніми роками робота зі створення шкільних округів (близько 1,5 тис.), незважаючи на її активізацію, ще далека від завершення. Транспортні потреби для підвезення учнів й учителів у сільській місцевості забезпечено на дві треті.

Серед нерозв'язаних проблем — неповне забезпечення рівного доступу всіх громадян до якісної освіти, посередня успішність вітчизняних школярів (згідно з міжнародними порівняльними дослідженнями TIMSS, у дослідженнях PISA Україна участі не брала), повільне запровадження компетентнісного підходу до організації навчального процесу та оцінювання його результатів, недостатньо ефективна реалізація ідеї профільного навчання, невчасне та неповне забезпечення навчального процесу програмами, підручниками, дидактичними засобами тощо.

Зокрема, розв'язанню частини проблем середньої загальноосвітньої школи мають сприяти Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій "Сто відсотків" на період до 2015 року та Державна цільова соціальна програма підвищення якості природничо-математичної освіти на період до 2015 року, що затверджені урядом у квітні 2011 р. Водночас заплановане на 2011 і 2012 рр. фінансування заходів цих програм не здійснюється.

Основні здобутки

Після проголошення незалежності України відбулося становлення національної середньої загальноосвітньої школи як соціальної інституції. Загалом сформовано законодавчу і нормативно-правову базу загальної середньої освіти, основою якої є Закони України "Про освіту" (1991 р.), "Про загальну середню освіту" (1999 р.) зі змінами і доповненнями, внесеними протягом

наступних років. Вони визначили основні засади загальної середньої освіти України, утвердили її демократичний, національний характер, окреслили структуру і принципи функціонування, створили правовий фундамент розбудови нової української школи. Концептуальні засади розвитку цієї ланки освіти розвинуто й конкретизовано у прийнятій другим Всеукраїнським з'їздом працівників освіти (2001 р.) Національній доктрині розвитку освіти, у схваленій профільним міністерством Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) (2001 р.) та інших документах. Основними пріоритетами шкільної освіти стали її спрямованість на різнобічний розвиток особистості кожного школяра, виховання його як громадянина-патріота України, індивідуалізація і диференціація навчально-виховного процесу, його гуманізація, забезпечення комплексної реалізації оздоровчої функції школи. Створено умови для реалізації конституційного права громадян на навчання рідною мовою або вивчення рідної мови в загальноосвітніх навчальних закладах різних форм власності.

Важливим кроком у піднесенні загальної освіченості населення України, стала передбачена Конституцією України (1996 р.) норма обов'язковості загальної середньої освіти для всіх громадян України, а також законодавче встановлення 12-річного терміну навчання в загальноосвітній школі, яке було скасовано у 2010 р.

Протягом наступних років здійснено значну роботу з реалізації визначених засад загальноосвітньої школи України. Істотним її результатом стало формування нового змісту загальної середньої освіти, закріпленого в Державних стандартах освіти в початковій (2001 р.) та основній і старшій (2004 р.) школі і конкретизованого в навчальних програмах для 1-12-х класів. Мережа традиційних загальноосвітніх навчальних закладів (школи I—III ступенів, спеціалізовані школи) доповнилася закладами нових типів — гімназіями, ліцеями, колегіумами, що сприяло повнішому задоволенню освітніх потреб школярів відповідно до їхніх здібностей, нахилів і навчальних можливостей.

Посилено увагу до вивчення іноземних мов. Згідно з чинними навчальними планами іноземну мову школярі вивчають з 2-го класу, а в 5-му класі є можливість запроваджувати вивчення другої іноземної мови. Найбільш поширеною є англійська мова (її вивчають 80 % учнів), решта опановують німецьку, французьку та іспанську мови. В окремих навчальних закладах учні вивчають китайську, японську, арабську, перську, гінді, корейську, в'єтнамську, фінську, шведську, норвезьку та інші мови.

Створено нове покоління підручників з предметів навчального плану початкової, основної та 10—11-х класів старшої школи. За кошти державного бюджету серед інших видано підручники з рідних мов для 5—9-

х класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин, інтегрованого курсу літератури (рідної і зарубіжної), а також перекладено мовами національних меншин підручники з інших предметів. Нині українська школа має вітчизняні підручники з усіх навчальних предметів для всіх класів, у яких утілено передбачений освітнім стандартом зміст загальної середньої освіти.

Принципово новим кроком у реалізації ідеї особистісної орієнтації шкільного навчання стала ідея профілізації старшої школи. Вона передбачає тіснішу узгодженість змісту освіти з навчальними інтересами, здібностями і подальшими життєвими планами старшокласників на основі надання їм можливостей вибору освітнього змісту та рівнів його засвоєння. Протягом останніх років створено значну частину навчально-методичного забезпечення профільного навчання (різноманітні навчальні програми і підручники, програми і посібники з різноманітних курсів за вибором, методичні рекомендації для вчителів), тривають теоретичні та практичні пошуки раціональних моделей і форм такого навчання.

З метою більш точного і повного виявлення результатів навчання у загальноосвітніх навчальних закладах запроваджено 12-бальну позитивну систему оцінювання на основі розроблених критеріїв з кожного предмета. Напрацьовано перший досвід зовнішнього незалежного тестування випускників загальноосвітніх навчальних закладів, участі України в міжнародних моніторингових дослідженнях якості освіти.

Певних змін зазнали методичні системи навчання в напрямі посилення діяльнійшої його складової, пошукового характеру навчальної діяльності, застосування колективних її форм, індивідуалізації навчального процесу. Значний вплив на перебудову методичних систем справили засоби інформаційно-комунікаційних технологій, якими дедалі більше оснащуються загальноосвітні навчальні заклади. Нині понад 90 % шкіл України забезпечено навчальними комп'ютерними комплексами, більшість закладів підключено до мережі Інтернет. Важливе значення для запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у середню школу має прийняття урядом у квітні 2011 р. двох державних цільових соціальних програм з інформатизації та комп'ютеризації "Сто відсотків" та з підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року.

В останній період розгорнуто роботу з передбаченого законодавством перегляду державного стандарту загальної середньої освіти. Затверджено нову редакцію освітнього стандарту для початкової школи, яка відрізняється певним розвантаженням навчального змісту, посиленням уваги до природничої, інформатичної та іншомовної складових, а також акцентованим компетентнісним, діяльнісно-практичним його спрямуванням,

чіткішим визначенням результатів навчальної діяльності і критеріїв їх виявлення. Розпочато підготовку нової редакції освітнього стандарту для основної і старшої школи.

Упущення і прорахунки

Водночас у процесі становлення і розвитку загальноосвітньої школи незалежної України не вдалося повною мірою реалізувати закладені в його основу продуктивні ідеї та підходи, уникнути істотних помилок і прорахунків, що призвело до низки гострих проблем та недоліків у сучасній шкільній освіті.

Прогресивна ідея стандартизації загальної середньої освіти реалізована лише частково. Чинний Державний стандарт загальної середньої освіти є фактично стандартом змісту освіти, оскільки визначає державні вимоги лише до освіченості учнів, але не містить, як передбачено законодавством (ст. 30 Закону України "Про загальну середню освіту"), зобов'язань і гарантій держави щодо забезпечення умов для їх досягнення. У процесі впровадження передбаченого стандартом змісту освіти виявлено певні недосконалості: перевантаженість навчальним матеріалом; недостатня збалансованість гуманітарної, природничо-математичної, технологічної складових; неповне забезпечення можливостей для індивідуалізації навчання в основній і старшій школі.

Не забезпечено повною мірою найнеобхідніші умови для якісної загальноосвітньої підготовки школярів. Не відбулося сутнісних змін у мережі загальноосвітніх навчальних закладів. Навчально-матеріальна база шкіл недостатня для успішної реалізації всіх передбачених освітнім стандартом вимог. Зокрема, шкільні навчальні кабінети оснащені дидактичними засобами і обладнанням лише на чверть від потреби. У країні немає налагодженої індустрії з виготовлення навчальних приладів і шкільного обладнання. Близько п'ятисот шкільних будівель перебувають в аварійному стані, понад 3 тис. потребують капітального ремонту. Менше ніж половина загальноосвітніх навчальних закладів забезпечені спортивними майданчиками з мінімально необхідним обладнанням, у кожній десятій школі немає спортзалу, у близько 40 % загальноосвітніх шкіл такі зали не відповідають сучасним вимогам. Значна кількість дітей, переважно в сільській місцевості, проживає поза межею пішохідної досяжності до загальноосвітнього навчального закладу. Нині не вистачає близько 2 тис. шкільних автобусів для забезпечення підвезення цієї категорії учнів до школи.

Істотні недоліки спостерігаються у дидактичному і методичному забезпеченні навчального процесу. Викликають нарікання якість підручників та навчальних посібників, брак дидактичних матеріалів і програмних засобів,

що формують навчально-методичні комплекси, неможливість їх придбати навіть попри низьку якість та високі ціни. Створена індустрія навчальної книги, жорстко централізована система замовлення та поширення підручників обмежили вільний доступ споживача до навчальної літератури. Хоча запровадження конкурсних засад і сприяло відходу від академічного стилю написання шкільного підручника, залученню до його створення вчителів і методистів, проте недосконалість оцінювання якості рукописів, поданих на конкурс, і порушення процедур його проведення знизили ефективність загалом позитивного конкурсного відбору.

Значна частина підручників нового покоління за сутністю залишаються "старими" з огляду на методичні підходи і технологічну базу, оскільки не передбачають використання наявного потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні, зорієнтовані в багатьох випадках на застосування ілюстративно-пояснювального, репродуктивного методів навчання, слабо враховують зміну процесної навчальної парадигми на результатну, компетентнісну.

У більшості випадків ані учень, ані вчитель не обирають самостійно той або інший підручник, а отже, не беруть участі у формуванні державного замовлення. Натомість учителі змушені прилаштовуватися до наявного в школі підручника, а тому обмежені у створенні власної методичної системи навчання предмета, виборі навчально-методичного комплексу відповідно до освітніх потреб і здібностей учнів. Нарешті, органи управління освітою потерпають від хронічної нестачі бюджетних коштів на видання навчальної літератури, що не сприяє належній результативності навчання.

Систематично порушуються терміни видання нових підручників і забезпечення ними загальноосвітніх навчальних закладів. Під час формування державного замовлення на видання навчальної літератури не повною мірою враховується реальна потреба в кількості та переліку необхідних підручників.

Незважаючи на формальну наявність у школах навчальних комп'ютерних комплексів, їхні дидактичні можливості реалізуються недостатньо ефективно. Серед основних причин:

- недостатня насиченість комп'ютерною технікою (1 комп'ютер на 27 учнів загалом по Україні; для порівняння: у Франції — 1 комп'ютер на 3 учні, у Польщі — 1 на 7 учнів, у Росії — 1 на 10 учнів, у Японії, Німеччині, США — 1 комп'ютер менше ніж на 2 учні);
- брак необхідних педагогічних програмних засобів для системної підтримки навчального процесу (нині налічується близько 150 найменувань, схвалених профільним міністерством);
- низька інформаційно-технологічна культура педагогів;

- відсутність у певної частини шкіл доступу до новітніх інформаційно-комунікаційних технологій України, зокрема майже половина шкіл сільської місцевості не можуть користуватися мережею Інтернет.

Застосовувані у масовій шкільній практиці навчальні системи і технології далеко не завжди відповідають концептуальним засадам та тенденціям модернізації освіти. Хоча в сучасній українській школі і спостерігаються процеси трансформації інформаційно-репродуктивного навчання, однак воно поки що залишається домінуючим. Лише п'ята частина вчителів старшої школи регулярно використовує у своїй діяльності проблемні методи, кожен десятий учитель практикує інтерактивне навчання. Загалом технологізація навчання з метою успішного досягнення навчальних результатів відбувається повільно.

Учні замало залучаються до самостійної навчальної діяльності з охопленням усього її циклу — від планування до самоконтролю навчальних результатів. Не розв'язаною залишається проблема формування ключових компетентностей, зокрема здатності вчитися, що є причиною переважної більшості навчальних невдач школярів і низької результативності навчання.

У навчальному процесі запроваджено неефективні методики навчання української мови у школах національних меншин, які будуються за зразком вивчення української мови в школах з російською мовою навчання, без урахування специфіки рідної мови. Це зумовлює принципово інші підходи до відбору змісту і методів навчання та оцінювання його результатів, вимагає перегляду фахової та методичної підготовки вчителів, що викладають українську і рідні мови в школах національних меншин.

У країні не створено всеосяжної державної системи моніторингу загальної середньої освіти. Нині немає достатньої кількості даних для об'єктивної оцінки стану і рівня вітчизняної шкільної освіти, що унеможливорює вироблення стратегії поліпшення її якості. Зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень учнів, зорієнтоване на вступ до вищої школи, не стало органічною складовою навчального процесу у школі. Одноразової участі українських школярів у міжнародному порівняльному оцінюванні якості природничо-математичної освіти TIMSS (2007 р.), а також проведення щорічного зовнішнього незалежного оцінювання випускників шкіл явно замало для обґрунтованих оцінок і висновків.

Водночас міжнародний досвід переконує, що саме моніторингові дослідження є одним з найефективніших засобів поліпшення якості шкільної освіти, оскільки вони не лише надають інформацію про рівень навчальних досягнень школярів, а й виявляють недоліки у функціонуванні освітньої системи та націлюють на внесення раціональних коректив до неї, створення відповідного освітнього середовища. Хоч Указом Президента України від 30

вересня 2010 р. № 926 "Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні" і передбачено створення національної системи моніторингових досліджень якості освіти та участь школярів країни у міжнародних порівняльних дослідженнях, проте ці завдання поки не знаходять реального практичного втілення у вітчизняній освітній практиці.

Зазначене вище міжнародне дослідження якості шкільної природничо-математичної освіти виявило слабкі місця в загальноосвітній підготовці українських школярів з цієї галузі. З математики і природознавства учні початкової школи посіли 26-те місце з 37 країн-учасниць. Восьмикласники — 25-те місце з математики і 19-те з природничих предметів із 50 країн-учасниць. Ці результати насторожують тим, що нижче розмістилися країни, які не мають таких освітньо-наукових традицій і потенціалу, як Україна. Основний недолік у природничо-математичній підготовці наших учнів проявився у невмінні застосовувати набуті знання у практичній діяльності, реальних життєвих ситуаціях, для пояснення природних процесів і явищ тощо. Такого виду завдання успішно виконали менше третини українських школярів, які брали участь у дослідженні. Порівняно низькі результати виявлено щодо завдань, які передбачали залучення додаткової інформації, за формою були комплексними або структурованими з кількох взаємопов'язаних питань різної тематики, потребували різних форм відповідей, використання знань у змінених умовах тощо.

Низку проблем у нинішній школі породжено дискусійним, недостатньо обґрунтованим рішенням Верховної Ради України щодо повернення до 11-річного терміну навчання для здобуття повної загальної середньої освіти. Ним фактично призупинено масштабну десятирічну роботу з формування та реалізації нової структури та змісту загальної середньої освіти.

Екстремальні умови повернення до 11-річної школи негативно відбилися на підготовці навчальних програм для 11-го класу, зумовили не завжди обґрунтоване скорочення і часто механічне об'єднання навчального змісту двох років навчання в один, що може призвести до перевантаження учнів.

Пріоритети розвитку

Аналіз сучасного стану загальної середньої освіти дає змогу виокремити основні пріоритети в забезпеченні її подальшого розвитку.

1. Перегляд і вдосконалення змісту загальної середньої освіти.

Такий перегляд має здійснюватися передусім з огляду на необхідність і достатність відібраного змісту для формування ключових та предметних компетентностей (здатностей особистості успішно діяти у відповідних життєвих і навчальних ситуаціях й нести відповідальність за такі дії) з попереднім критичним аналізом та уточненням їх переліку (особливо

предметних), з урахуванням того, що школа здійснює загальноосвітню, а не спеціальну, професійну підготовку.

Робота з перегляду змісту освіти має завершитись прийняттям нової редакції Державного стандарту загальної середньої освіти (основна і старша школа), який крім характеристики змісту й обов'язкових вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів повинен містити зобов'язання та гарантії держави щодо забезпечення необхідних умов (матеріально-технічних, навчально-методичних, ресурсних, фінансових тощо) для його досягнення.

2. Забезпечення ефективної реалізації ідеї профільного навчання в старшій школі.

Проблема профілізації старшої ланки загальної середньої освіти потребує нового погляду щодо її сутності й можливостей здійснення в сучасних умовах. Ідеться про повноцінне освітнє забезпечення на цьому ступені навчання життєвого вибору і професійного самовизначення учнівської молоді. Для цього, крім кардинального оновлення навчального змісту, слід сформувати ефективну мережу навчальних закладів, які забезпечуватимуть освітні потреби старшокласників. Чільне місце в цій мережі мають посісти одно- або багатoproфільні ліцеї з відповідною базою і кадровим забезпеченням, що функціонуватимуть у містах і сільській місцевості, гімназії, загальноосвітні школи, здатні повноцінно реалізувати профільність навчання, а також професійно-технічні навчальні заклади, технікуми та інші заклади, у яких крім загальноосвітньої здійснюється професійна підготовка учнів і так забезпечується технологічний навчальний профіль.

Назрів розгляд питання про відновлення в національній освітній системі ланки середньої професійної освіти, роль якої свого часу відігравала середня спеціальна освіта. Це потребуватиме уточнення певних законодавчих норм.

3. Створення ефективної системи забезпечення шкіл якісними підручниками .

Така система має передбачати підготовку дійсно варіативних підручників з предмета на різних засадах (замовних, конкурсних), досконалу процедуру їх експертизи і відбору, організації видання і вчасне, у достатній кількості забезпечення ними шкіл на умовах власного вибору. Дедалі очевиднішим стає необхідність відходу від безкоштовного надання підручників абсолютно всім категоріям школярів і запровадження вільного продажу підручників для тих, хто має можливість і бажання їх придбати.

4. Модернізація дидактичних систем, методик і педагогічних технологій.

Така модернізація має спрямовуватися на поступову трансформацію підтримуючого типу навчання, що переважає в школах, який передбачає в основному опанування, підтримання і відтворення наявної культури і соціального досвіду, у навчання інноваційне, з широким використанням

інформаційно-комунікаційних технологій. Крім опанування здобутків цивілізації воно формує особистість, здатну вносити прогресивні зміни в існуюче соціально-культурне середовище, успішно розв'язувати проблемні ситуації, що постають як перед окремою людиною, так і перед суспільством. Таке навчання передбачає постійне залучення учнів до активної навчальної діяльності, що характеризується інтенсивною різнобічною комунікацією суб'єктів діяльності, обміном інформацією, результатами діяльності учнів між собою і вчителем. Воно спонукає до ініціативності, творчого підходу та активної позиції в усіх видах зазначеної діяльності, передбачає не набуття, а здобуття, створення, конструювання знань, умінь, компетентностей самим учнем, що значно підвищує результативність. Як переконує зарубіжний і почасти вітчизняний досвід, результати такого навчання полягають у значно глибшому й усвідомленішому розумінні учнями сутності вивченого, сформованості здатності самостійно аналізувати й оцінювати навчальну та іншу інформацію, формулювати висновки, аргументовано відстоювати свої погляди, слухати інших, поважати альтернативну думку, працювати в групі, будувати конструктивні стосунки з її членами і визначати своє місце в ній.

Успішне запровадження інноваційного навчання в загальноосвітніх школах України вимагає масштабної системної роботи, під час якої передусім потрібно:

- здійснити комплекс заходів з утвердження в педагогічній свідомості безальтернативності інноваційного навчання, необхідності запровадження компетентнісного підходу до змісту й організації навчання;
- розробити дидактико-методичне забезпечення інноваційного навчання, реалізувавши його ідеї в новому поколінні підручників, навчальних і методичних посібників, нових методиках з широким використанням інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі;
- розробити різні моделі мовної освіти з урахуванням особливостей вивчення мов, здійснити психолого-педагогічне обґрунтування та методичне забезпечення вивчення мов, особливо на ранніх етапах навчання;
- осучаснити зміст і спрямованість навчання у вищих педагогічних навчальних закладах, а також у системі післядипломної педагогічної освіти з метою формування професійної готовності вчителів до роботи в умовах інноваційного навчання, в інформаційно насиченому навчальному середовищі;

- запровадити систему матеріального заохочення педагогів, які активно й ефективно реалізують ідеї інноваційного навчання у практичній діяльності.

5. Інформатизація навчально-виховного процесу.

Ідеться про широке і системне використання інформаційно-комунікаційних технологій у шкільному навчанні. Ключовими завданнями в цьому плані є:

- створення якісних цифрових інформаційних ресурсів з кожного предмета для всіх рівнів шкільної освіти, розроблення інформаційного контенту, доступного кожному учневі, вчителю, авторам підручників;
- підготовка вчителя до різних способів використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, готовності до оволодіння новими педагогічними технологіями в умовах інформаційно насиченого освітнього середовища;
- розроблення різноманітних моделей інформаційного середовища для різних типів навчальних закладів, регіональних систем освіти, галузі освіти загалом;
- створення системи методичного супроводу інформатизації освіти, яка забезпечить психолого-педагогічну підтримку і консультування, обмін досвідом у поширенні педагогічних інновацій;
- створення індустрії електронного навчання на базі сучасних інформаційних технологій, нормативно-правове врегулювання і визнання різних інституційних його форм (відкриті школи й університети, дистанційне навчання, самоосвіта тощо).

6. Оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів.

З одного боку, є необхідність приведення її у відповідність до потреб споживачів освітніх послуг, розширення можливостей доступу до якісної освіти, забезпечення ефективного соціального механізму конкурентоспроможності випускників шкіл на сучасному ринку праці. Особливо актуальним це питання постає для старшої школи у зв'язку з запровадженням у ній профільного навчання.

З іншого боку, є проблема збереження шкіл, особливо в сільській місцевості, як культурних й освітніх осередків. Адже школа у більшості випадків є єдиним освітнім закладом на селі, а відтак, не має конкурентів на ринку освітніх послуг і, по суті, виступає як єдиний гарант права дитини на освіту та певним чином на її соціальний захист. Проблема полягає не лише в конституційному праві дитини на освіту, розвитку людського потенціалу. Йдеться про загрозу існуванню сотень населених пунктів. Фактично — це питання національної безпеки.

До питання закриття шкіл місцеві органи державної виконавчої влади повинні підходити виважено, враховувати демографічний прогноз, соціально-економічні умови, думку громади. Важливо забезпечити функціонування у кожному сільському населеному пункті, де є діти шкільного віку, принаймні початкової школи.

Вирішення цього питання потребує створення окремої державної цільової соціально-педагогічної програми, наприклад, „Шкільний округ”, спрямованої на покращання умов функціонування сільської школи, її збереження та розвиток у кожному селі, де є діти, з урахуванням насамперед їхніх інтересів і, безперечно, особливостей кожного регіону. Реалізуватися така програма має на засадах соціального партнерства з широким використанням виховного й освітнього потенціалу сільського соціуму. Доцільно створити й поширити мережу освітніх округів, здатних забезпечити розгалужену інфраструктуру освітнього простору регіону, кращий доступ навчальних закладів до освітніх ресурсів, підвищити якість освітніх послуг і поліпшити умови для реалізації програм профільного навчання у сільських загальноосвітніх навчальних закладах. Необхідно також реорганізувати та утворити в окремих населених пунктах комплекси типу "дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад", загальноосвітні навчальні заклади з малою чисельністю учнів типу "Школа-родина" тощо. При цьому головним у всіх цих перетвореннях мають бути доля дитини, її освітні потреби, життєві інтереси, здоров'я і безпека, доступ до якісної та конкурентоспроможної освіти.

Ляшенко О.І. Загальна середня освіта // Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013. – с.160-165.